


ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองป่าคง
อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์



นางสาวพยุ่งพร ไตรรัตน์สิงกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง ของ การศึกษาคณะหลักสูตรปริญญาตรี สาขาวิชา
ภาควิชาสารพัดศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2538

ISBN 974 - 631 - 998 - 1

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE LOCAL WISDOM ON THE TRANSMISSION OF WICKWORK FOLK HANDICRAFT
IN BANNONGPATHONG, AMPHOE PHANOMSARAKHAM, CHANGWAT CHACHOENGSAO :
A HISTORICAL ANALYSIS

Miss. Payungporn Trirutsinghakul

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education
Department of Foundations of Education

Graduate School

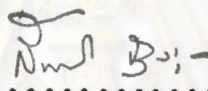
Chulalongkorn University

1995

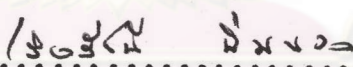
ISBN 974 - 631 - 998 - 1

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดทัศนคติกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน
บ้านหนองปากทอง อำเภอนมสารตาม จังหวัดฉะเชิงเทรา :
การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์
โดย นางสาวพยุภร ไตรรัตน์สิงหนุ
ภาควิชา สारศึกษาศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล

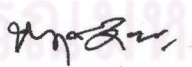
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต



..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ อุดสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์


..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. เจริญชัย นิ่มนวล)


..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล)


..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พุทธิ ศิริบรรณพิทักษ์)


..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ทิพวรรณ เลชะวนิช)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

พยุงพร ไตรรัตน์สิงกุล : ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (THE LOCAL WISDOM ON THE TRANSMISSION OF WICKWORK FOLK HANDICRAFT IN BANNONGPATHONG, AMPHOE PHANOMSARAKHAM, CHANGWAT CHACHOENGSAO : A HISTORICAL ANALYSIS) อ.ที่ปรึกษา : ผศ.ดร.กรรณิการ์ สัจกุล, 205 หน้า. ISBN 974-631-998-1

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพื้นฐานการกำเนิด การดำรงอยู่และการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ด้วยวิธีการของประวัติศาสตร์การบอกเล่า การวิจัยเอกสาร และการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสำรวจ แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีต้นกำเนิดจากชาวพวนที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์มาตั้งถิ่นฐานที่บ้านหนองป่าตอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้นำความรู้ที่ติดตัวมาทำเครื่องจักสานเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ใกล้ตัวมาใช้ให้เกิดประโยชน์ อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุการเกิดหัตถกรรมเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าตองมี 3 ประการคือ ความจำเป็นในการดำเนินชีวิต สิ่งแวดล้อมตามสภาพภูมิศาสตร์ และความเชื่อในขนบประเพณีและศาสนา และจากแรงงานพลัดถิ่นเหล่านี้ทำให้หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีการดำรงอยู่มาจนทุกวันนี้

เพื่อให้มีการถ่ายทอดวิธีทำเครื่องจักสานสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง กระบวนการถ่ายทอด จะต้องประกอบไปด้วย

1. แหล่งความรู้ ได้แก่ แหล่งความรู้จากครอบครัว โรงเรียน และหน่วยราชการต่าง ๆ เช่น ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดฉะเชิงเทรา กรมพัฒนาชุมชน เกษตรตำบล
2. ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลต่างหมู่บ้านที่เป็นผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด
3. วิธีการถ่ายทอด ได้แก่
 - 3.1 การถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เป็นวิธีการถ่ายทอดจากการสังเกต การทดลอง การบอกเล่าด้วยปาก การปฏิบัติจริง และการฝึกหัด
 - 3.2 การฝึกฝนด้วยตนเอง เกิดจากความเคยชินที่พบเห็นทุกวันจนสามารถทำได้เอง โดยไม่ต้องมีคนสอน แต่ในบางครั้งก็ใช้วิธีการเลียนแบบ
 - 3.3 การถ่ายทอดจากเพื่อนบ้าน เป็นการบอกเล่าด้วยปาก ผู้เรียนนำอุปกรณ์ไปเอง และสอนโดยการปฏิบัติจริง
 - 3.4 การถ่ายทอดจากหน่วยราชการ โดยการพาไปเรียนนอกสถานที่ ผู้สอนจะอธิบายวิธีการทำแล้วให้ผู้เรียนทำไปพร้อมกัน

สารัตถศึกษา
ภาควิชา.....
สาขาวิชา.....
ปีการศึกษา.....

ลายมือชื่อนิติ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

##C340127 : MAJOR FOUNDATIONS OF EDUCATION
KEY WORD: TRANSMISSION / WICKWORK OF FOLK HANDICRAFT / LOCAL WISDOM /
CHACHOENGSAO

PAYUNGPORN TRIRUTSINGHAKUL : THE LOCAL WISDOM ON THE TRANSMISSION
OF WICKWORK FOLK HANDICRAFT IN BANNONGPATHONG, AMPHOE PHANOMSARAKHAM,
CHANGWAT CHACHOENGSAO : A HISTORICAL ANALYSIS. THESIS ADVISOR :
ASST. PROF. KANNIKA SATCHAKUL, Ph.D. 205 pp. ISBN 974-631-998-1

The purpose of the research was to study about the background of
Wickwork of Folk Handicraft : in terms of origin, existence and local
wisdom on the transmission. The research focused on the Bannongpathong,
Amphoe Phanomsarakham, Changwat Chachoengsao using the interview : Oral
History, documentary and survey research by using Questionnaire, Observation
and Interview Technique.


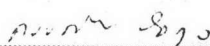
The result revealed that the Wickwork of Folk Handicraft of
Bannongpathong, Amphoe Phanomsarakham, Changwat Chachoengsao originated
from Phuan people in Vientiane who came to down at Bannongpathong in the
Reign of King III. They used this knowledge for earning their livings and
the materials used were from natural resources. The source of the
handicraft might come from three motives, the need in leading their lived,
the geographical environments, the cultural and religious beliefs.
Beacuse of these reasons, the wickwork still exists at present.

In order to transmit wickwork handicraft knowledge from generation
to generation, the process should consist of :

1. Knowledge Resources from families, schools and government
services as Chachoengsao External Education Center, Community Developing
Department, Agricultural District.
2. Instructors and practitioners as families, neighbors and
external human resources junctioning as instructors and learners.
3. Transmission method should be :
 - 3.1 Observing from their ancestors. The practitioner would
notice, experiment, listen practice and do the exercises.
 - 3.2 Self-Practicing. The practitioner would observe the way
how to do it until they could do it by themselves. No one taught them and
sometimes they just immitated.
 - 3.3 Learning from the neighbors. The learners would bring
their own materials and use a real practicing method.
 - 3.4 Leacturing from the officials. The Lecturers would bring
the learners to study outside the villages and give lectures, the
learners would practice doing at the same time.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา..... สาร์ตตศึกษา
สาขาวิชา..... ฟูนฐานการศึกษา
ปีการศึกษา..... 2537

ลายมือชื่อนิสิต..... 
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... 
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กรรณิการ์ สัจกุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่ง ได้ให้แนวคิด คำแนะนำ ข้อคิดเห็น และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของการวิจัย มาด้วยดีตลอด รวมทั้งคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาให้คำแนะนำในการ ปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงขอกราบขอบพระคุณด้วยความเคารพ อย่างยิ่ง และทุนในการวิจัยครั้งนี้ได้รับมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จึงขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัยมา ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบคุณอาจารย์วิชาญ สมบูรณ์ยิ่ง ผู้ประสานงานการศึกษานอก โรงเรียน อ่าเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานให้ ผู้วิจัย และขอขอบคุณผู้อำนวยการจักสานของบ้านหนองปลาทอง อ่าเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่กรุณาให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อ การวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก

ท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบิดามารดา พี่ น้อง และเพื่อน ๆ ผู้ให้ กำลังใจ เวลา และโอกาสแก่ผู้วิจัย จนประสบความสำเร็จในวันนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พยุ่งพร ไกรรัตน์สิงห์กุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญแผนที่.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	9
วิธีดำเนินการวิจัย.....	10
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	14
2 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	11
ภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	24
ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหัตถกรรมเครื่องจักสาน.....	29

บทที่

สภาพพื้นฐานของบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	37
หัตถกรรมพื้นบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	59
3 การกำเนิดและคำร้องอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	64
กำเนิดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ของบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	65
รูปแบบของเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	75
พัฒนาการของเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	80
การดำรงอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	84
4 กระบวนการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น บ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา...	88
แหล่งความรู้.....	96
ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด.....	101
วิธีการถ่ายทอด.....	104

บทที่

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจที่มีผลต่อการถ่ายทอด ทัศนกรรมเครื่องจักสาน.....	119
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	127
รายการอ้างอิง.....	154
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.....	165
ภาคผนวก ข.....	175
ภาคผนวก ค.....	178
ภาคผนวก ง.....	181
ภาคผนวก จ.....	187
ภาคผนวก ฉ.....	189
ประวัติผู้เขียน.....	205

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแนบที่

แนบที่	หน้า
1 อาณาเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา.....	35
2 อาณาเขตบ้านหนองป่าทอง อำเภอบางปะอิน จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	36



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงการกำเนิดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานบ้านหนองป่าคอง อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	73
2 แสดงระยะเวลาในการทำเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าคอง อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	78
3 แสดงการถ่ายทอดการทำเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าคอง อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	90
4 แสดงกระบวนการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน ของบ้านหนองป่าคอง อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา.....	95

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย